

Ольга Хорошун

СТРУКТУРА КОНЦЕПТУ "ІСЛАМСЬКИЙ СВІТ"

Проаналізовано сучасні дослідження, присвячені концептам "ІСЛАМ" та "ІСЛАМСЬКИЙ СВІТ". Запропоновано та проаналізовано структуру концепту "Ісламський світ" та його основні функції.

Ключові слова: концепт, концептосфера, концептуальний аналіз, концепт "ІСЛАМ", концепт "ІСЛАМСЬКИЙ СВІТ"

Метою нашої статті є аналіз концепту "Ісламський світ". Новизна означеної проблеми зумовлена дедалі більшою потребою вивчення мусульманського світосприйняття та впливання ісламського світу в західний, аналіз тих змін, які відбуваються досить активно впродовж останнього десятиліття.

У сучасній науці термін «концепт» не має однозначного трактування, однак лінгвісти сходяться на думці про те, що це завжди структуроване знання. Традиційно виділяють лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний підходи до вивчення концептів. Різниця між даними підходами полягає в тому, що з точки зору першого напряму концепт розглядається як одиниця ментальної сфери. Другий напрямок в якості головної ознаки концепту висуває його культурну обумовленість і культурну значимість (цінність).

В.І. Карасик наводить ряд підходів до концепту, що розвиваються різними авторами. Серед них назвемо такі:

- концепт – особистісне осмислення, інтерпретація об'єктивного значення та поняття як змістовного мінімуму значення [1, с. 8];
- концепт – це абстрактне наукове поняття, вироблене на базі конкретного життєвого поняття [1, с. 246];
- концепт – сутність поняття, виражена в своїх змістовних формах – в образі, понятті та в символі [1, с. 19];

- концепти – своєрідні культурні гени, що входять в генотип культури, самоорганізуються інтегративні функціонально-системні багатовимірні (як мінімум тривимірні) ідеалізовані формоутворення, що спираються на понятійний або псевдопоятійний базис [1, с. 58].

У всіх наведених визначеннях концепту є подібності – концепт визначається як дискретна, об'ємна в смисловому плані одиниця мислення або пам'яті, що відображає культуру народу.

Отже, релевантним для дослідження є наступне визначення, яке буде взято за основу: концепт – це оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і всієї картини світу, відображеної в людській психіці.

Перейдемо безпосередньо до розгляду структури концепту. Концепт має певну структуру, хоча він і не може бути представлений як жорстка структура, подібна значенням слова. Це пов'язано з його активною динамічною роллю в процесі мислення – він постійно функціонує, актуалізується в різних своїх складових частинах і аспектах, з'єднується з іншими концептами і відштовхується від них.

Когнітивна структура концепту включає в себе 1) ядро (чи інтенціонал), 2) поняття про ту сутність, яку позначає концепт та 3) периферію (чи імплікаціонал).

У сучасному мовознавстві усі підходи до визначення структури концепту можна розділити на дві основні групи:

1. При когнітивно-епістеміологічному підході (В. Карасик, В. Маслова, О. Селіванова та ін.) увагу зосереджують на знаннях, інформації, будові, структурі, функціонуванні та розвитку.

На нашу думку, саме структура концепту в рамках першого підходу, виокремлена В. Карасиком, є найбільш точною та універсальною:

Рис. 1.1. Структура концепту (за В. Карасіком)

За даним підходом структура концепту представлена трьома компонентами: понятійним, образним і ціннісним.

Т. Луньова пропонує модель концепту, що включає ядро та п'ять модусів. Ядро конституює осердя концепту, де зберігається найістотніша інформація про той чи інший предмет, дію, якість, особу, тобто найсуттєвіше зі знань та уявлень, що складають зміст відповідного концепту [2, с. 89]. М. Нікітін визначає модуси концепту, як функціональні підструктури загальної глобальної понятійної структури [3, с. 162], що розрізняються залежно від типу інформації, що в них зберігається. Раціонально-логічний модус пов'язаний з формуванням логічних понять про пізнаваний об'єкт чи аспект дійсності, картинно-образний – з наочно-чуттєвими уявленнями про цей об'єкт/аспект дійсності. Модус фіктивності впорядкованою сукупністю метафор, за допомогою яких відбувається додаткове осмислення пізнаваного. Аксіологічний модус містить оцінку певного фрагменту дійсності мовцями, а ціннісний охоплює утилітарно-практичну чи культурну значущість, що приписується мовцями тому чи іншому феномену [2, с. 160].

Таким чином, до структури концепту з одного боку відноситься все, що належить будові поняття; з іншого боку, в структуру концепту входить те, що робить його фактом культури: вихідна форма (етимологія); історія, що стиснута до основних ознак змісту; сучасні асоціації; оцінки, конотації.

Звернемося до дефініційного аналізу лексеми «Іслам» в тлумачних словниках англійської мови (табл. 1.1).

Визначення лексики «Іслам» в англійських словниках

Словник	Визначення
1. Macmillan English Dictionary: for advanced learners	- the religion based on the ideas of Muhammad. Its followers are called Muslims and they worship in a mosque. The holy book of Islam is the Qu'ran. - the people and countries who follow Islam.
2. Longman Advanced American Dictionary	- the Muslim religion, which was started by Muhammad and whose holy book is the Quran (Koran) - the people and countries that follow this religion
3. Oxford Advanced Learner's Dictionary	- the Muslim religion, based on belief in one God and revealed through Muhammad as the Prophet of Allah - all Muslims and Muslim countries in the world
4. Merriam-Webster Dictionary	- the religion which teaches that there is only one God and that Muhammad is God's prophet: the religion of Muslims - the modern nations in which Islam is the main religion - the religious faith of Muslims including belief in Allah as the sole deity and in Muhammad as his prophet - the civilization erected upon Islamic faith - the group of modern nations in which Islam is the dominant religion
5. Cambridge Dictionary	The Muslim religion, and the people and countries who believe in it

На основі отриманих даних можна зробити висновок про те, що словники визначають поняття «Іслам» перш за все, як релігію, певне віросповідання. Отримані дані можна представити у вигляді табл. 1.2. При виявленні тієї чи іншої концептуальної ознаки ставимо знак «+» (якщо

значення слова присутнє в словнику) або «-» (якщо значення слова відсутнє):

Таблиця 1.2

Концептуальні ознаки визначення «Іслам»

Концептуальна ознака	Macmillan	Longman	Oxford	Merriam-Webster	Cambridge
based on the ideas of Muhammad	+	+	+	+	-
whose holy book is the Quran	+	+	-	-	-
Muslim religion	+	+	+	+	+
people and countries	-	+	+	-	+

Проведений концептуальний аналіз, що включає в себе етимологічний і компонентний аналіз на основі словникових дефініцій, дає можливість уявити ядро концепту «Islam», як «*religion of Muslims*».

Наведемо дефініційний аналіз лексеми «Світ» в тлумачних словниках англійської мови.

Що стосується етимології слова «світ» – «world», то воно утворилося від німецької форми *wer «людина», від якої в числі іншого утворилися давньоанглійські woruld, worold та англійське world, давньосаксонське werold, давньофранцузьке warld, давньонорвезьке verold, давньонімецьке weralt та німецьке Welt.

Проаналізувавши п'ять тлумачних словників англійської мови, можна зробити висновок, що є подібності та відмінності у визначенні слова «світ». (табл. 1.3).

Проведений концептуальний аналіз, що включає в себе етимологічний і компонентний аналіз на основі словникових дефініцій, дає можливість уявити тут ядро концепту – «*the planet that we live on*» (планета, на якій ми живемо).

Концептуальні ознаки визначення «Світ»

Концептуальна ознака	Macmillan	Longman	Oxford	Merriam-Webster	Cambridge
our planet/all people	+	+	+	+	+
society	+	+	+	+	–
area of activity/work	–	+	+	+	+
group of countries	+	+	+	–	+
period in history	+	+	+	+	–
type of place/situation	+	+	+	+	+
the animal/plant/insect world	–	+	+	+	+
place like the earth	–	+	+	–	+
Person's life	–	+	+	+	–
not religious	–	+	+	+	–
Human existence	–	+	+	+	–
Public	–	–	–	+	–

Понятійний компонент концепту *ІСЛАМСЬКИЙ СВІТ* у дискурсі американських ЗМІ формується набором наступних семантико-когнітивних ознак: релігія мусульман; країни, що слідує ісламу, сукупність людей, що сповідує цю релігію; культура мусульманських народів; радикальна політична ідеологія; мусульманська філософія; боротьба за іслам; експансія ісламу. Ці ознаки об'єктивуються у мові американських ЗМІ за допомогою різних мовних одиниць, тобто сукупністю всіх присутніх у мові одиниць, створених її носіями в процесі соціокультурного і мовного онтогенезу.

Ціннісний компонент концепту відбивається в семантиці лексичних одиниць і фразеологізмів, які виступають в якості форми його мовного вираження [2, с. 16]. Концепт *ІСЛАМСЬКИЙ СВІТ* розглядаємо як лінгвокультурний завдяки наявності в його структурі ціннісного компонента

– релігії, що базується на ідеях Мохаммеда, викладених в Корані.

Усередині ціннісного компонента, на думку Г. Слишкіна [4, с. 13], можуть бути виділені аспекти актуальності і оцінності. Актуальність певного концепту визначається різноманітним потенціалом його знакового вираження, деталізацією фрагмента дійсності, що позначається концептом. Аспект оцінності полягає в наявності оціночної складової імені концепту, його сполучуваності з оціночними прикметниками, властивих йому оціночних конотацій [4, с. 13].

Оцінка розглядається в якості багатоаспектної категорії, що співвідносить з ціннісною шкалою, і визначається як позитивна чи негативна характеристика об'єкта, пов'язана з визнанням або невизнанням його цінності [5, с. 12]. Оцінка ставлення до ІСЛАМСЬКОГО СВІТУ може бути виражена окремими словами (прикметниками, прислівниками, найменуваннями предметів та дій), семами в складі значення окремих слів, а також семантикою висловлювання в цілому. Позитивне або негативне значення може міститися в семантиці самих лексичних одиниць або виражатися імпліцитно і виводитися на підставі контексту. Лексичними засобами вираження оцінки є прикметники, що представляють групу предикатних слів, функцією яких є не вказівка на предмети або явища, а приписування їм ознак. Так, «ІСЛАМСЬКИЙ СВІТ» називають радикальним (*radical*), фанатичним (*fanatical*), ворожим (*hostile*), тощо.

Образний компонент концепту *ІСЛАМСЬКИЙ СВІТ* містить асоціативно-метафоричне сприйняття даної релігії на межі двох культур: східної та західної. Завдяки наявності даного компонента в структурі досліджуваного концепту підтримується певна експресія в мовній свідомості американців. В основі метафоричного профілю концепту *ІСЛАМСЬКИЙ СВІТ* лежать антропоморфічна та сенсорна моделі. Так, *ІСЛАМСЬКИЙ СВІТ* в американській культурі сприймається як рак (*cancer*) або мафія (*Mafia*). Основним в представленні перцептивно-образного компонента концепту «*ІСЛАМСЬКИЙ СВІТ*» американських ЗМІ є те, що в ньому американцям

вбачається загроза та небезпека. Він супроводжується словами тероризм (*terrorism*), екстремизм (*extremism*) та насильство/жорстокість (*violence*).

Валоративна складова концепту *ІСЛАМСЬКИЙ СВІТ* будується за двома напрямками. По-перше, це характеристики, що входять до змісту концепту і знаходяться у фокусі гетеростереотипізації (ставлення до ісламу, його ритуалів і послідовників з боку американців):

1) ісламісти американськими ЗМІ описуються у порівнянні з християнами: *Islam, unlike Christianity, contains a complete program for ordering society; Muslims decry open sexuality in the West and claim that the veil protects the honor of women;*

2) *ІСЛАМСЬКИЙ СВІТ* сприймається як значна сила: *Islam too must be understood as a potent force ;*

3) *ІСЛАМСЬКИЙ СВІТ* погрожує всьому світу: *The world is in chaos, as Islamic violence is setting the tone with terrorism.*

У ході цього етапу дослідження були виявлені мовні свідчення процесів діаспорізації світу і етнізації соціальних груп. Ясно простежується тенденція вживання слів-етнонімів в контекстах, пов'язаних з тематикою нелегальної імміграції, тероризму. Наприклад, можна відзначити метонімічну співвіднесеність понять Arab, Muslim та terrorist, що є наслідком глобального поширення дискурсу війни з терором після подій 2001 року в США (наприклад: *I interviewed Muslim and Arab Americans in early days after Sept. 11, who freely admitted that they, too, looked at other Arabs or Muslims in a new way at airports*).

Про ступінь проникнення *ІСЛАМСЬКОГО СВІТУ* в американську дійсність та відображення цього факту в ЗМІ свідчить і вживання в пресі фраз з пареміологічного фонду країн, що сповідують іслам. Отже, інший напрямок проявляється в тих концептуальних ознаках, що виділяються на основі автостереотипізації (ставлення до мусульман, їх ритуалів та самого ісламу).

1) мусульмани, описуються у порівнянні з іншими народами, що також

сповідують іслам, а також з представниками інших релігій (іудаїзм): *People don't realize that there is a diversity of opinion within Islam and that most Muslims condemn extremism and violence.*

2) Аллах виступає як вища інстанція для представників ісламу: *And because Islam teaches that Allah may change his mind at any time, for Muslims, there is no stable and universal moral code.*

На цьому етапі також відбувалася суцільна вибірка прикладів вживання концепту *ІСЛАМСЬКИЙ СВІТ* і виявлення способів вербалізації. У результаті було виявлено, що способами вираження концепту є такі номінативні частини мови:

1) іменники:

Загальні

назва релігійної і культурної течії

The attacks come amid fears about the rise of radical Islam in Bangladesh (Publisher hacked to death amid fears of growth in radical Islam in Bangladesh).

люди, що сповідують іслам

The cricketer turned politician married divorced mother of three Reham Khan in January, to the anger of conservative Muslims and even his own sister (Imran Khan and former BBC presenter wife Reham to divorce after just ten months of marriage).

A bogus asylum seeker was jailed for six years at the Old Bailey after admitting his part in a massive ? 18.5 million arms deal to wartorn Libya while an imam at a Welsh mosque (Welsh imam jailed over ? 18.5m arms deal with Libyan militia).

Релігійні терміни

This was the moment a Muslim woman branded homosexuality an "abomination" and appeared to back use of the death penalty to punish it. In a shocking tirade on live radio, a caller named Zainab also equated gay people with paedophiles and claimed it was against her religion (Muslim woman 'backs death penalty for homosexuality' on live radio).

Britain's biggest mosque complex was celebrating its reopening today after being ravaged by fire. Worshippers, community leaders and MPs were attending Baitul Futuh Mosque in Morden for Friday prayers and a thanksgiving service (Baitul Futuh Mosque reopens after blaze).

Ministers today confirmed they have rejected plans for a "mega mosque" in east London that would have been bigger than St Paul's Cathedral. The controversial plan would have had space for up to 9,300 worshippers and a further 2000 in a separate hall (Ministers block plans for huge east London 'mega mosque').

Власні

СВЯТОГО МІСЦЯ ДЛЯ МУСУЛЬМАН

The IS revolt against the House of Saud (who it seeks to supplant as the guardians of Mecca and Medina) is unusual in two respects (Jonathan Shaw: We can only beat Islamic State with Muslim support).

бог і його пророки

The Arabic word "khalifa" means "deputy" (to Allah) and "successor" (to Mohammed) (Ian Morris: A dark ancient warning about a new caliphate).

СВЯЩЕННІ КНИГИ

They justify their actions by citing scripture without context, and hadith quotes of the prophet Mohammed that have been contested for lack of authenticity by scholars for centuries (Ed Husain: British Muslims can blunt the jihadist threat).

СВЯЩЕННІ ЗАКОНИ

Coe, a married fatherofone, converted to Islam in 2007 and attended a number of demonstrations including protests over the banning of niqabs in France and the values of Sharia law, Mr Whittam said (Anthony Small: Former British boxing champion 'wanted to join Isis ').

СВЯЩЕННИЙ МІСЯЦЬ

This advert comes as Muslims are projected to spend ? 319 billion on clothing and footwear by 2019, up from ? 175 billion in 2013, according to

Thomson Reuters. DKNY and Mango have responded to this with "Ramadan ranges" of modest clothing (H & M's first model to wear a hijab: 'Your personality is not restricted when you're wearing a headscarf').

2) прикметники, що вказують на незвичність ісламського світу:

Meet the Magoons star Kohli will attempt to become a student of the faith beloved of Hollywood stars Tom Cruise and John Travolta. A programme spokeswoman said: "The contributors will come face to face with three of the world's most talked about religions, exploring their unfamiliar rituals and testing regimes." (Peaches presents guide to Islam).

3) Дієслова, які вказують на інтерес до ісламського світу:

Ms Ballin, of Wembley, further claimed that on July 28 last year Ms Janes made comments in the presence of Ms Chaudhary, who is a Muslim. Ms Janes allegedly shook her head "in disgust" while saying: "I do not understand why Muslim women wear so much makeup when their faces are covered up. I just do not get it (Cosmetics boss called me 'coloured lady' says exworker at Liberty suing for racism).

Таким чином, можна говорити про те, що концепт *ІСЛАМСЬКИЙ СВІТ* функціонує в соціально-понятійному пізнанні як один з проявів людського світу і використовується в контексті дійсності культурно-історичної спільності народу, що сповідує іслам. В системі теорії пізнання даний концепт виступає як образ дійсності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карасик В. И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В.И. Карасик, Г.Г. Слышкин// Методологические проблемы когнитивной лингвистики – Воронеж: Изд-во Воронеж Ун-та, 2008. – С. 75 – 80

2. Луньова Т. В. Лексикалізований концепт гармонія в сучасній англійській мові: структурно комбінаторика: дис. канд. філол. Наук: 10.02.04/ Т.В. Лункова – К., 2006. – 348 с.

3. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики / М.В. Никитин. –

СПб. : Научн. центр проблем диалога, 1996. – 760 с.

4. Слышкин Г.Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты : автореф. дис. на соискание учен. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.19 «Общее языкознание» / Г.Г. Слышкин. – Волгоград : Волгоград. гос. пед. унт, 2004 – 35 с.

5. Белова Н.Н. Семантика оценки в именах прилагательных : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Н. Н. Белова – Мичуринск, 2011. – 262 с.

The article deals with analysis of current studies on the concept of ISLAM and the concept of ISLAMIC WORLD. The structure of the concept of ISLAMIC WORLD and its basic functions are analyzed as well.

Key words: concept, conceptual analysis, the concept of ISLAM, the concept of ISLAMIC WORLD